

Načelni pristanak koncila da se, uz određene uvjete, promijeni termin Uskrsa i da se izmijeni današnji građanski kalendar razumljiva je koncesija novim prilikama u svijetu o kojima Crkva treba da vodi računa. Ipak, ni jedno ni drugo ništa ne mijenja u samoj liturgiji. Liturgijska konstitucija i reforme koje ona uvodi nisu neki novi Codex rubricarum kojim se mijenjaju dosadašnje rubrike. Koncil je liturgijskom konstitucijom zahvatio mnogo dublje u život episkopata, klera i vjernika. Premda liturgijom nije iscrpljena čitava djelatnost Crkva, ipak je liturgija vrhunac prema kojemu teži sva djelatnost Crkve, i ujedno izvod sve njezine moći (čl. 9). Liturgija je, a osobito euharistija, izvor milosti, našeg posvećenja i Božjeg proslavljenja. Zato treba da vjernici svjesno, djelatno i plodonosno sudjeluju u liturgiji (čl. 11). Biskupi, svećenici, redovnici treba da velikom pomnjom njeguju liturgijski život, svaki lično, u sjemeništima i samostanima, u porodici, župi i biskupiji (čl. 17, 18, 41, 42). Uz liturgijsku potrebita je i hvalevrijedna i izvanliturgijska, lična ili zajednička, pobožnost, pod uslovom da odgovara liturgijskom vremenu, da je u skladu s liturgijom, da iz nje izvire i da k njoj dovodi. Liturgija po svojoj prirodi ne isključuje, ali daleko nadvisuje privatne pobožnosti (čl. 13). Čitav život svakog kršćanina, svakog vjernika, redovnika, redovnice, klerika, svećenika i biskupa, treba da bude potpuno prožet liturgijskim duhom. Prvi svećani poziv što ga je II Vatikanski koncil upravio čitavom svećenstvu glasi: »Sacerdotes... vitam liturgicam vivant, eamque cum fidelibus sibi commissis communicent« (čl. 18).

NEKOLIKO MISLI O KONCILU I UZ KONCIL

Meni nikako nije bilo pravo, da se je naše svećenstvo, — mislim: ono »niže«, pastoralno, ispod biskupskog reda, — držalo, barem u javnosti, u ovolikoj rezervi prema stvarima, što bi imale doći, ili su već došle, pred II. vaticanski koncil. Osim u pitanju liturgije, ja ne znam, da je itko od naših svećenika iznio i jedan konkretan prijedlog ili zauzeo stanovište prema nekoj od stvari, o kojima se je vodila debata na koncilu ili u javnosti, u vezi sa koncilom. Ja sam u tom pogledu očekivao više inicijative odzodol. Dobronamjerne, razumije se. Razborite. Disciplinirane. Odmjerene.

A čini mi se, da je i odviše jasno, da smo na takvu inicijativu bili ne samo ovlašteni, nego i da je ona bila u eminentnu interesu dobre stvari. I, ako u donesenim dekretima, na primjer onim liturgijskim, ima možda i pokoja stvar, kojoj bi se moglo, prvotno baš sa pastoralno-praktičnog stanovišta, prigovoriti, — ja osobno ovdje mislim na odredbe o propovijedanju, — bit će tomu razlog baš činjenica, da oni sa terena, koji se sa problemima susreću u svagdanjem životu i s njima muku muče, nijesu davali nikakvih sugestija: sve je bilo ostavljeno teoretičarima, profesorima, kurijalcima.

A ne može se reći, da nas nitko nije ni pitao, ili da nam je to bilo onemogućeno. U drugim katoličkim zemljama iznosili su svećenici, otvoreno, u javnosti, po crkvenim i katoličkim časopisima, — pogdje i vrlo smione, — želje, prijedloge, a da im nitko od kompetentnih nije to u načelu ni branio ni zamjerao. Koliko je meni poznato, u prvim službenim notifikacijama i korespondenciji o koncilu, Rim je sam tražio od biskupa, da, na oportun način, prikupi mišljenja i prijedloge crkvenih ljudi, svećenika, iz svoje okoline iz svojih dijeceza.

Stvar je to, uostalom, jasna »a priori«. I iz stoljetne prakse Crkve i prijašnjih sabora, i iz sama pojma mističnog tijela Kristova, Crkve u kojoj nitko od njezinih udova ne može biti ni nezainteresovan ni posve nekompetentan za njezin razvitak, bilo nutarnji, bilo vanjski. Svi članovi i djeca Crkve pozvani su da izgrađuju otajstvenoga Krista u sebi i oko sebe: svi imaju i pravo i dužnost da, na zakonit način, u dužnoj koordinaciji i subordinaciji sa hijerarhijom, i govore i rade. I svjetovnjaci vjernici, — dosta ih se je, po drugim katoličkim zemljama, i u javnosti, poslužilo tim svojim pravom, — a kamo li istom svećenici: »sacerdotes secundi ordinis«, »pomoćnici biskupa«, pastiri i učitelji vjernika, dio, makar i manje oficiozan i auktoritativan, »ućeće Crkve« (kon. 108., 83.).

Što se mene tiče, ja sam i dosada nalazio načina, da ponekomu od naših biskupa, o ovome ili onom aktualnom pitanju, usmeno ili pismeno, iznesem svoje mišljenje.

U ovom ću članku to učiniti i javno. Razumije se: samo u svoje ime; bez pretenzija, da interpretiram bilo neki kolektiv ili skupinu, bilo, još manje, želje našega klera u cjelini. Ali, svakako, s namjerom, da i drugi svećenici razmišljaju o problemima, kojih ću se dotaknuti, i da prema njima formiraju stanovište, pa ga, eventualno, i iznesu, u kojojgod formi, na

kompetentnim mjestima. Uvijek, dakako, spremni, — kao i ja, — da u svemu poslušaju Crkvu, ako se ona, na saboru, drukčije opredijeli. Po svojoj višoj mudrosti. Po diktatu Duha Svetoga.

A radi se, sve, o stvarima, koje su i onako odavna na tape-tu i sabora i svjetske crkvene i katoličke javnosti, pa prema tomu i neposredno aktuelne.

Nastojat ću da budem kratak i da svoje mišljenje formuliram uzdržljivo i oprezno. U formi teza.

Problem *kolegijalnosti biskupske službe i vlasti* u Crkvi nije, čini mi se, još teološki toliko raščišćen, da bi bio zreo za definiciju. A nije ni praktično puno aktualan za nutarnji život Crkve. Ako on ima i praktičnoga značenja, ima ga prvotno za »ekumenizam«, sa stanovišta taktike prema nekatoličkim kršćanskim zajednicama, kojima je episkopalno uređenje i historijski i psihološki bliže od onoga papinskoga. Međutim, ispalo s biskupskom kolegijalnošću na saboru ovako ili onako, katolička će Crkva u svojim osnovnim konstitucionalnim i organizacijskim shemama ostati, kao i dosada, uvijek više, — i treba da ostane, — izrazito papinska i izrazito univerzalistička Crkva, ne samo u dogmatskoj teoriji, nego i u institucionalnoj praksi: pod jakim i neposrednim utjecajem Rima; u svim krajevima i u svim stvarima (kan. 218. § 2., kan. 219.). Papinstvo je uvijek katoličkoj Crkvi bilo i izvor, princip, jakosti i vitalnosti i garancija jedinstva i monolitnosti: prva njezina prednost pred drugim kršćanskim konfesijama. Prednost i nadnaravna i naravna (selekcija, široki horizonti, kontinuitet odgovornosti i tradicije). Ne može katolička Crkva natrag u svojoj logičnoj razvojnoj liniji: najmanje danas, kad se i profani svijet sve više zbija, ujedinjuje, internacionalizira, veže, traži jedinstvo i ideja i akcija na svim poljima. Ni u jednoj, načelnoj i važnoj, stvari ne bi, po mome mišljenju, trebalo praviti novih *koncesija regionalizmu i autonomiji*. Dosta je ostaviti autonomiju onima koji su je i dosada imali i koji na njoj insistiraju kao na svojoj vjekovnoj tradiciji i na svom stečenom, historijskom, pravu. Ne treba nikoga od nesjedinjenih latinizirati, ali ne treba ni zapadne Crkve silom i neprimodno, decentralizirati. Ono, što je u tom pogledu potrebno i korisno, imamo već u uzualnoj formi nacionalnih »biskupskih konferencija«: treba ih samo uzakoniti i pravno sistematizirati.

No zato, i po mome mišljenju, *valja Crkvu još dosljednije internacionalizirati*. Za reforme u tom smjeru, — i u centralnim institucijama Crkve, administrativnim i finansijskim, i u crkvenoj diplomaciji, — stoji, izgleda, s pravom, čitav katolički

svijet. Nijedan narod, nijedna zemlja, nijedan živi jezik, ne treba da bude ni u čemu privilegiran. I za papinski savjet, senat, iz redova biskupa, elitan i iz svih krajeva svijeta, bit će, sigurno, svi. Valja i na tom području dosljedno aplicirati katolički i papinski univerzalizam. Dakako, bez pretjerivanja: ne smijemo ignorirati činjenice, da je papa i po božanskom pravu rimski biskup, a Rim da je, danas, na talijanskom nacionalnom teritoriju.

I *saborska deklaracija o slobodi savjesti*, za koju mnogi plediraju, sigurno bi bila općenito i s radošću pozdravljena. Na svim stranama. I u krilu Crkve. Sloboda je savjesti aksiom, ne samo po shvaćanjima i mentalitetu današnjega svijeta, nego i po prirodnom, božanskom, zakonu, i po čitavu duhu Evanđelja. Potegne li sabor, i formalnom deklaracijom, iz toga filozofskog i evanđeoskog aksioma sve logične i opravdane konsekvencije, to će samo i iznutra osvježiti i ojačati Crkvu i kod sviju joj dobronamjernih i lojalnih vanjskih faktora podići autoritet. Ne mora se Crkva bojati praktičnog idejno-kulturnog pluralizma ni sistema jednakih mogućnosti: istini je dosta sloboda.

Samo, dakako, nikomu za volju ne smije Crkva prihvatiti apsurdnih teza, da je sloboda isto što i idejna i moralna anarhija. U svojim redovima ne će Crkva nikada trpjeti revolucije ni protiv božanskih i evanđeoskih dogmi, ni protiv prirodnih moralnih zakona. Uvijek će ona naučavati jednu i »svu istinu« (Iv. 16, 13.), ispravljati, osuđivati, imati svoje cenzure i indekse. Relativizmu i pragmatizmu nema mjesta ni u jednoj pozitivnoj religiji, a najmanje ga ima u onoj kršćanskoj, evanđeoskoj i apostolskoj (Mat. 5, 19.; 18, 17.; 24, 35.; Gal. 1, 8.). Zadaća je koncila, po mom mišljenju, da to svakomu jasno kaže i da na svim stranama razbije iluzije, da bi katolička Crkva ikada mogla prihvatiti ili sankcionirati vjeru slobodne ocjene, vjerski subjektivizam, vjersko »doživljavanje«.

Današnji je, moderni, svijet pun tendencija za *novim »suvremenim«, moralnim*, osobito na seksualno-bračnom području. On je za »olakšanje« tereta, za otvaranje »brana«, za napuštanje »prevelikih« i »nemogućih« zahtjeva. Mnogoštošta u kršćanstvu, u praksi, pa i teoriji, Crkve, proglasio je on anahronizmom. Traži i od Crkve revizije. Nerazrješivost je braka jedna od glavnih meta njegovih napadaja. Seksualna uzdržljivost izvan braka isto tako. Mogućnost i opravdanost celibata. Zabranjivanje umjetnog, protunaravnog, sprječavanja poroda. A s tim u vezi i »teror« obligatne, aurikularne ispovijedi. I »intra-

sigentnost« u tretiranju vjerski mješovitih brakova. Ima dosta i katolika, i crkvenih ljudi, koji u pokojoj od tih stvari, stidljivo i izdaleka, sekundiraju ovoj modernoj kritici katoličke Crkve, pa plediraju za revizije i kompromise, kako su ih, »realistički« i »znanstveno«, usvojile neke druge kršćanske konfesije, u svojim, dakako uvijek jalovim i bezuspješnim, nastojanjima, da popuštanjem ljudskim slabocama održe uza se mase. Razumije se, da se sabor na sve to mora osvrnuti. Aktualno je. Tiče se savjesti milijuna. Ali on se mora na to osvrnuti samo sa stano-
višta objave i Evandjelja, a ne sa naturalističkog i racionalističkog stanovišta. On mora pobiti zablude, obrazložiti i objasniti ljudske i kršćanske moralne ideale i svetinje, upozoriti na lije-
kove i protusredstva, ali i odlučno otkloniti i osuditi sve, što nije u skladu sa prirodom, ljudskim dostojanstvom i objavom. Obračuna li koncil definitivno sa svim tim novim formama mo-
ralnog kompenzacionalizma i konformizma, bit će to jedan od njegovih najrealnijih i najprovidencijalnijih rezultata. Moraju, na saboru i od sabora, i katolici i nekatolici jasno čuti, kako Crkva gleda na te probleme i šta ona, apodiktično, traži od svih svojih vjernika. »Non impossibilia, sed perfecta«. Danas, kao i u Pavlovo, i u Augustinovo doba. »Christus heri et hodie: ipse et in saecula!« (Hebr. 13, 8). Crkva na saboru ažurira svoje metode, ali ne svoje principe i učenja. Ona na saboru samu sebe objašnjava i predstavlja, ali ne mijenja i ne dementira. I ovaj koncil, kao i svi drugi prije njega, prvotno i jest i mora biti koncil nutarnje reforme: »in capite et in membris«. Modernizmu je Crkva zauvijek zatvorila svoja vrata.

Dosta je publiciteta dano i prijedlogu, da se u Crkvi oživi *đakonat*, kao stalna, doživotna, profesija i specifična podvrsta svetoga Reda, za koju ne bi više vrijedila dosadašnja obaveza na celibat. Motivira se to manjkom svećenstva, osobito u nekim krajevima i misijama, i krizom svećeničkih zvanja kao posljedicom straha mladih ljudi pred obvezom pune i doživotne uzdržljivosti. Meni ta ideja nije simpatična. Načinje disciplinu celibata i na zapadu. A izgleda mi vrlo problematična i za pastoralnu praksu. Imali bismo odmah na terenu dva klera: viši i niži, neoženjeni i oženjeni, sa neizbježivim trvenjima, rivalitetom i zelotipijom, da ne govorimo o materijalnoj strani i o poteškoćama uzdržavanja duhovničkih (u tom slučaju *đakonskih*) obitelji, s kojim sve istočne crkve muku muče, ni o reakciji vjerničkih masa na takovu senzacionalnu novost. Funkcije tih zamišljenih *đakona* vrlo lako mogu na sebe preuzeti: u misijama katehista-svjetovnjaci, a u starijim katoličkim zem-

ljama školovani ljudi od Katoličke Akcije ili sekularnih instituta, redovnička braća-lajici, časne sestre.

Vrlo oprezno valja, po mome mišljenju, pristupati i zahtjevu iz židovskih krugova, da koncil formalno skine sa *židovskog naroda ljagu* »bogoubojstva«. Posve je drugo otklanjati i osuđivati antisemitizam i uporno isticati, da Židovi-pojedinci ne mogu nositi osobne odgovornosti ni za čije tuđe grijehе, pa ni za grijehе svojih otaca, i da nijedan narod, pa ni židovski, nije isključen ni od članstva u Crkvi ni od vječnoga spasenja, — tko na to zaboravlja, nije razumio ni duha kršćanstva, ni pravde i dobrote Božje, — a drugo je ulaziti u komplikovani problem »narodnoga grijehа« i nijekati u principu mogućnost njegova postojanja. Ideja »narodnih grijehа« bila je uvijek prezentna i kršćanskom osjećaju i filozofiji historije, i svijesti svih naroda. Nijesu Židovi jedini narod, koji je sebi naprtio na leđa takav grijeh: puna ih je historija. A ni mi ne možemo biti ni liberalniji ni veći prijatelji Židovima od Gospodina (Mat. 8, 11. 12.; 21, 43.; 27, 25.; Luk. 13, 28. - 30.) i od sv. Pavla (Rim. 11, 5. - 27.; Dj. Ap. 7, 51. - 53.; 13, 46.; 28, 25. - 29.). Tko bi bez toga uopće mogao razumjeti tisućljetnu tragičnu historiju židovstva: taj zagonetni fenomen povijesti, to »živo proroštvo« i dokumenat objave?

Narodni jezik u liturgiji postao je odlukom sabora činjenicom i uz zapadnoj Crkvi. Razvoj je Crkve to donio sa sobom: među ostalom i njezino izlaženje u vanevropske i vanzapadne nacionalne i kulturne sfere i ambijente. Možda će to još, u ruci Providnosti, postati providencijalnim uvodom u velika obraćenja naroda, u viši i puniji kršćanski univerzalizam. Raison ta historijska odluka svakako ima. Ima ga za puk i za vjerničke mase. No posve je, po mom mišljenju, drukčija situacija, kad se radi o multivenom jeziku klera. Taj i može i mora, — u interesu jedinstva: i liturgijskog, a pogotovu doktrinarnoga, disciplinarnog i komunikacijskog, — zadržati latinski kao svoj zajednički, sakralni, crkveni i obredni jezik. Trebalo bi takav jezik za kler stvoriti kad ga već ne bismo imali. Ja sam stoga, odlučno, za to, da crkveni oficij i misa, gdje se god tiho mole, ostanu, u čitavoj zapadnoj Crkvi, i dalje, obligatno i isključivo na latinskom. Ondje, razumije se, gdje je to i dosada bilo: u zakonite privilegije, kakav je na pr. glagoljica, ne bi imalo smisla dirati. Dispenzu bi, eventualno, trebalo davati samo obraćenicima i kasnim zvanjima: ljudima, koji uopće nijesu prošli kroz redovito crkveno školovanje, s učenjem latinskoga. A paralelno s tim moralo bi se, dakako, opet bezuvjetno, i for-

sirati i, uz pomoć crkvenog školstva, provesti, da svaki svećenik nauči fluidno latinski. Razlog je jasan. Pusti li se i svećenike, da se služe narodnim jezikom, i u tihoj liturgijskoj molitvi, ne će ih ništa praktično podržavati u kultiviranju latinskoga, i oni će stvarno izgubiti svaku vezu ne samo sa latinskim jezikom, nego i sa latinskom tradicijom, i sa teološko-kulturnom baštinom tolikih najvećih, kršćanskih stoljeća. A to bi, čini mi se, za crkveni život bilo fatalno. Niti bi bila moguća liturgijska komunikacija između klera, pa konsekventno i vjernika, raznih nacija (na putovanjima, na internacionalnim katoličkim kongresima, slavama, saborima, sastancima), niti skladan i paralelizovan, na patristiku i skolastiku oslonjen, razvoj teološke znanosti, niti korespondencija u širem, međunarodnomu i svenarodnomu, crkvenom uređivanju i znanstveno-društveno-kulturnom kontaktiranju. A i za vjernike će valjda, u nacionalno izmiješanim krajevima, morati liturgija ostati latinska, — osim da se odlučimo i za sistem lokalne liturgijske jezične separacije i nacionalnih župa, sa svim i načelnim i praktičnim neprilikama, koje bi to uzrokovalo; — inače će sitnije manjinske skupine dospjeti u nemoguć položaj (asimilacija uz pomoć Crkve).

Kad sam već kod liturgije: i amalgamiranje *partikularnih, barem onih lijepih, liturgijskih običaja*, — toliko ih ima i po našim krajevima, — s novim liturgijskim sistemom, problem je, koji, po mom mišljenju, valja vrlo oprezno rješavati. Treba ga dobro proučiti, — među ostalim anketiranjem i konzultiranjem klera u pastvi, — prije nego bi se donijele ikakve konačne odluke: ne smijemo ni u tom nagliti. A ne bi se smio, držim, paušalno, bez diskrecije i potrebnih ograničenja, provoditi ni princip *propovijedanja na svakoj nedjeljnoj i blagdanskoj misi*, kojoj prisustvuju vjernici. Bude li se, — na svim misama, — propovijedalo, a dugo, šuplje, bez prave priprave, bit će, bojim se, — a boje se i mnogi drugi, — od toga više štete nego koristi. Odbijat će to vjernike, osobito one izbirljivije i slabije vjere, od mise i od pohađanja crkve, a škodit će i auktoritetu evanđeoskog propovijedanja. Trebalo bi, mislim, sve propovijedi pod misom, — osim onih na glavnim misama, na kojima se je i dosada uvijek propovijedalo, — vremenski ograničiti, na 5 minuta. A uporedo s tim valjalo bi za te, — kratke, a obligatne, — propovijedi slati svećenstvu gotove, aktualne i pažljivo obrađene, tekstove: da ih ili izgovore, ili prerade, ili pročitaju. Tim bi se propovijedanju osigurao barem minimum sadržajnosti i vrjednosti i bile bi onemogućene sve teže zlorabe.

O *pastoralno-disciplinarnim stvarima* iz crkvenoga života dosada se je relativno malo čulo na koncilu. Saborski su ih oci više nabacivali, nego izlagali i o njima meritorno raspravljali. Navodno, to će rješavati budući novi crkveni zakonik, prema direktivama sabora. Samo te direktive i jesu ono, što široke krugove i svećenstva i vjernika najviše zanima. Mnogi od njih u tome i gledaju glavnu zadaću sabora. Nije ovo prvotno dogmatski sabor, — toliko se je to isticalo, — nego, prije svega, sabor organizacijsko-pastoralno-disciplinarne adaptacije crkvenoga života novim potrebama i prilikama.

A neke stvari s toga područja upravo viču i vape za novim rješenjima. Mjesto i uloga lajika u Crkvi (lajički apostolat, Katolička Akcija), dužnosti katolika u javnom životu, problemi katoličkog školstva i odgoja (omladine), katoličke štampe i knjige, katoličkih komunikacijskih sredstava, problem socijalnih i društvenih odnosa, rada i kapitala, rasne jednakosti, ljudskih prava, problem moderne nevjere i moderne bračne krize, pitanje duhovnih zvanja i svećeničkih studija, reorganizacija i reorijentacija redova, osobito ženskih, sekularni instituti, likvidacija danas već anahroničnog beneficijalnog sistema u organizaciji Crkve i uvođenje jednoga novoga, pokretnijeg i elastičnijeg, sa što više elemenata solidarnosti, pa možda i skupnog života klera, prema kriterijima duhovne pastve i potrebama Crkve i duša, definitivno rješenje toliko prijepornog problema redovničke eksempcije i privilegija, posavremenjenje crkvene reprezentacije i raznih crkvenih običaja i tradicija, itd.

Možda svi ti problemi nijesu još zreli za meritorne i auktoritativne intervencije. Ali ima ih, pa su i zreli. Svi osjećamo njihovu urgentnost. Osobito onih iz internog života Crkve. Tako bi, na pr., čini mi se, bezuvjetno trebalo kodificirati *prava i dužnosti lajika* i dati tomu, barem opću, pravno-organizacijsku osnovu. Trebalo bi i *sekularnim institutima* odrediti njihovo specifično mjesto i ulogu u crkvenom životu. Trebalo bi ženske redove i kongregacije više apostolski aktivirati i mobilizirati: tvoriti im s te strane nove perspektive i nove radne mogućnosti. Trebalo bi udariti prve temelje *specifikaciji i specijalizaciji u duhovnoj pastvi* i u odgojno-socijalnom radu Crkve. Trebalo bi jasno fiksirati principe iz *odnosa Crkve prema državi* i prema svjetskom društvu: stare su šablone iz konstantinskih i karolinških vremena već odavna svoje odživjele, baš kao što su svoje odživjele i koncepcije Bonifacija VIII. o »dva mača« i metode inkvizicije iz dana Filipa II. i »katoličkih«, »kršćanskih« i »apostolskih« kraljeva. Trebalo bi pastoralni kler učiniti mo-

bilnijim i sve crkvene službe osloboditi veze sa beneficijima, od kojih i onako, — i neovisno od njihove i odviše feudalne inspiracije, — skoro nitko više ni ne živi, pa imenovanja i premještaje vršiti isključivo u interesu duhovne pastve, bez puno obzira na zasluge i godine, ali zato personalna pitanja klera tretirati s mnogo savjesnosti i diskrecije, po mogućnosti uz suradnju nekog kolegijalnoga foruma, a njegovo materijalno uzdržavanje, s uključenjem bolesničkog osiguranja i mirovine, predati na, organizovanu, brigu vjernicima, i kleru i pravno zagarantirati neku vrst sudjelovanja u odlukama o lokalnom crkvenom životu, dakako u skladu sa bitnim crkvenim hijerarhijskim ustavom: ne tako, da ga se mora u svemu poslušati (»de consensu«), ali da ga se mora čuti i saslušati (»de consilio« - »eo auditio«); bio bi to, čini mi se, samo dalji logičan razvoj dosadašnje prakse (kan. 105., 385. - 388., 391. § 1., 423., 427., 428., 1520. § 1.). Trebalo bi iz crkvenoga života zauvijek ukloniti animoznost između dijecezanskog i redovničkog klera i između biskupa i redovničkih zajednica, a uporedo s tim i svaku bifurkaciju i dualitet duhovne pastve i javnog crkvenog života na toj bazi: točno i taksativno odrediti opseg *redovničke eksempcije* i eventualne redovničke privilegije, ali uvijek tako, da u ime Crkve u javnosti i prema svjetovnim forumima govori i nastupa samo hijerarhija, a duhovna pastva da bude jedinstvena i harmonizovana, pod isključivom kompetencijom biskupa, dok bi duhovne i sakramentalne ovlasti bile jednake za čitav kler i koncentrirane prvotno u nositeljima pastoralne jurisdikcije. Trebalo bi što više pojednostaviti, a djelomično i ukinuti, *titulature i reprezentativne počasti* i u civilnom i u liturgijskom životu: tuđe su duhu Evandjelja; smetaju modernim ljudima; treba im dati savremenije crte i osloboditi ih feudalnog balasta. Trebalo bi u tom duhu pročistiti i razne druge tradicije i običaje iz crkvenoga života. I *oprote* bi trebalo već jednom purgirati, unificirati i kodificirati.

Naivno bi, sigurno, bilo i u tim stvarima izlaziti s gotovim receptima i shemama. Glavno je, da se uoči problematika i naglase principi i smjernice. Aplikacija i razrada stvar je studija i stručnjaka: trebat će za to godine. Koncilske ili pokoncilske, svejedno. Bit će uvijek oko sabora ljudi, koji se tim problemima »ex professo« i s uspjehom bave.

U konkretnosti i detalje i s toga područja malo se je dosada ulazilo i na saboru. A gdje se je i ulazilo, stanovišta su se i među kompetentnima razilazila. Morat će se tražiti srednja rješenja.

Tako će biti i sa *starošnom granicom za crkvene službe*. Ne će to lako, ja mislim, unići u pozitivno pravno zakonodavstvo. Ali može se stvoriti uzualna praksa, koja će vršiti jak moralan utjecaj na pojedince pred odlukom. Na koncu, nitko pametan ne će smatrati idealom ono, što se je pred godinu dana dogodilo u Australiji. Umro je aktivan nadbiskup u 100. godini života, i ako je, preko trideset godina, imao koadjutora, ali — bez vlasti. Pripadao je, očito, jednom vremenu i jednoj generaciji, koja odavna nije više oko njega živjela. A s onom, koja je oko njega živjela, nije više, ni psihološki ni fizički, mogao imati pravoga kontakta: bio joj je stranac. A župi je i župnik od 60 godina pomalo na teret. I njemu župa. Čim čovjek stane obilaziti doktore, provoditi dijete, mjeriti krvni tlak, pogledati u svoje noge, da mu ne otiču, on je odmah samo pola od radne snage. Ili nije ni pola.

A tako će nekako biti i sa nastojanjima, da se hijerarhijski nosioci crkvene vlasti, u svim instancijama, okruže nekim senatom, auktoritativnim i stalnim, koji bi im pomagao u poslu i s kojim bi dijelili i brigu i odgovornost. U Rimu su to odavna bili kardinali i rimske kongregacije (kan. 230.), u biskupijama *kaptoli*, odnosno zborovi *dijecezanskih konzultora* (kan. 391. § 1., kan. 427.). Organizacijska se forma tih institucija može danas i promijeniti, i modificirati, ali institucija senata ili neki njezin ekvivalent treba, po mom mišljenju, da ostane: dakako modernizirana i usavršena; možda s nekom vrsti »*vitae communis*«. Previše su danas mnogostruke i komplicirane zadaće upravljanja Crkvom, da bi samo jedna glava i jedne ruke mogle sve, s uspjehom, svršavati. Više je glava uvijek pametnije nego jedna. Agende danas valja granati, raščlanjivati, specificirati, a valja što češće izlaziti na teren. Ideja je to, koja je zapravo, još od početka, unišla u praksu Crkve i u crkveno pravo, i postala u Crkvi tradicionalnom. A i iskustveno se prokušala i pokazala pozitivnom. Njom se je u Crkvi čuvao kontinuitet upravnih metoda i tradicija; ona smanjuje i ublažuje tenzije u crkvenoj administraciji; unosi u crkveni život elemente kolektivnosti i demokracije, elasticiteta i širine. Ne bi je ni danas bilo pametno ignorirati. I zahtjevima duhovne pastve i duhu vremena ona je danas još bliža i potrebnija nego nekada. Ako se danas, i na saboru, princip decentralizacije, kolektivnosti i dijeljenja legislative od eksekutive toliko naglašuje, kad se govori o središnjoj crkvenoj upravi, logično je, »*a pari*«, a možda i »*a fortiori*«, da ga se primijeni i u nižim instancijama. I konzultacijama klera, — spomenuo sam to već, — u ovoj ili u onoj

formi. Bude li na saboru donesena konstitucija o Crkvi, morat će svakako u njoj biti riječi i o pravima i dužnostima nižega, pastoralnoga, klera.

A tako će biti i sa problemom *skolastike*, i sa problemom *crkvene nošnje*. Sve to valja zadržati, — Crkva ne može mijenjati svojih vjekovnih tradicija i svojih iskušanih stoljetnih tečevina za volju modi od danas do sutra, niti provoditi reformi bezglavim tempom jednoga nesređenog i nervoznog vremena, kakvo je ovo današnje, — ali u svemu tome treba ići i za zdravim prinovama i savršenijim formama: stvarnim i metodološkim.

Na kraju, još nešto! Duh Sveti živi u Crkvi: moramo mu se puno moliti za prosvjetljenje Crkvi i njezinim vodama. U zadnjoj instanciji molitva najviše odlučuje. A nijesmo se ni dosada badava molili. Jedan je veliki uspjeh sabor već polučio: otvorio nam je oči. I za probleme, i za realnu situaciju, i u Crkvi i oko Crkve. Bit ćemo odsele realniji u svemu!

Eto, ja sam iznio nekoliko refleksija i nekoliko sugestija. Tko misli, da sam rekao previše, neka mi oprost! Napisao sam sve to u dobroj vjeri. Tko misli, da sam rekao premalo, neka me, što se mene tiče, slobodno ili ispravi ili dopuni!

Dr ČEDOMIL ČEKADA

LITURGIJA NAS POSVEĆUJE

(4. članak uz saborsku liturgijsku Uredbu)

Obećano ćemo potanje raspravljati o sudjelovanju vjernika u bogoslužju prema saborskoj Uredbi nastaviti, kad budu odobreni i objavljeni zaključci naših natpastira o opsegu uvođenja narodnog jezika u sve liturgijske čine. Međutim pogledajmo bitan preduvjet za sav naš, pa i liturgijski rad. Riječ je o našem osobnom posvećenju koje je uz slavu Bogu glavna svrha liturgije, pa i liturgijske Uredbe, kako proizlazi iz nebrojeno njezinih mjesta, a izričito u čl. 10. i 12.

Prošla su vremena kad se je liturgistima znao općenito predbacivati estetizam i nekakav lar-purlartizam. Ako je toga i bilo kod pojedinaca, sve je morala izliječiti enciklika Pija XII o svetoj liturgiji. Izvršivanje Kristova svećeništva i naše uključenje u njegovu žrtvu, a to je liturgija, nužno traži nasljed-